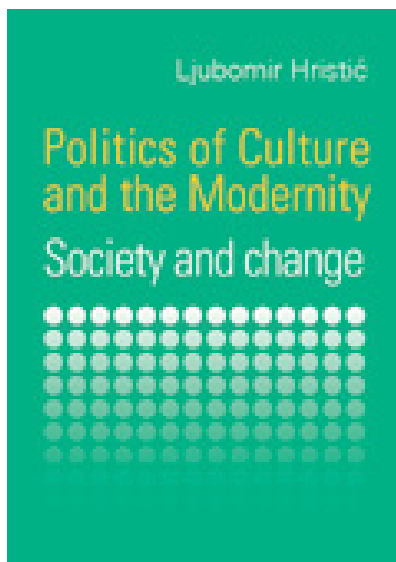

УДК 316.7+316.42(049.3)

Бојан ТодосијевићИнститут друштвених
наука, Београд**ДРУШТВО И КУЛТУРА У
СОЦИЈАЛНОЈ ТЕОРИЈИ****Љубомир Христић,
*Politics of Culture and
the Modernity: Society
and change*, Институт
друштвених наука,
Београд, 2015, стр. 91.**

Критичка анализа третмана појма културе и разумевања међузависности културе и друштвено-економског контекста код класичних и савремених друштвених теоретичара је предмет монографије “*Politics of Culture and the Modernity*” др Љубомира Христића. У том ци-

љу, аутор даје преглед основних карактеристика трансформације од феудалног ка модерном, укључујући процесе урбанизације, индустријализације, изградње модерне (националне) државе, разумевања друштвеног прогреса, социјалног дарвинизма, и друго. Нит која се провлачи кроз различите теме и области, од развоја модерних урбаних центара, до филозофије науке, је међуоднос економских и друштвених фактора у одређивању и разумевању концепта културе.

У првом поглављу, о економији и култури, аутор поставља теоријску основу и контекст на којима почива даља анализа. Полази се од класика социолошке теорије 19. века, Адама Смита, Маркса и Вебера. Нагласци на различитим коренима трансформације у модерно доба код ових аутора – примат индивидуе као агенса (Смит), примат дијалектичког односа између производних и друштвених односа, и примат културе, тј. субјективног значења (Вебер), представљају сцену за разматрање међуодноса историјског, материјалног и субјективног.

Неколико наредних поглавља разматрају однос између културног/субјективног и материјалног кроз преглед неколико основних процеса који карактеришу прелаз у модерну еру. Процес урбанизације, са својим комплексним односима између урбаних центара и руралне пе-

риферије, на пример, се разматрају као релевантни социјални и економски фактори настанка модерног погледа на свет. Према аутору, град је место где се постепено дефинисала идеја слободе од феудалне везаности, и где настаје идеја индивидуализма, која је у основи модернитета.

Анализирајући процес настанка модерне масовне индустријске производње, аутор истиче потпуно подређивање радника императивима радног процеса, и објектификацију радника. Иако се доста простора посвећује проблему отуђења рада, и негативним социјалним и културним аспектима масовне капиталистичке производње, аутор закључује да у садашњем моменту се ипак јављају раније непостојеће могућности испољавања креативне енергије. Тај закључак делује прилично оптимистично, имајући у виду основни тон тог поглавља. Било би добро, међутим, да је та теза детаљније елаборирана.

Настанак модерне (националне) државе је предмет посебног поглавља. Овде се говори о томе како економске трансформације са једне стране, и тренд индивидуализма, национализма, демократизације током 19 века, воде ка формирању савремене концепције државе. Овде је занимљива и дискусија о улози национализма у настанку модерне државе, очигледно са становишта модерниста (Ан-

дерсон) пре него примордијалиста.

Ратовање и војска такође се наводе као значајни фактори у развоју колективне свести и националног идентитета. Аутор посебно истиче виђење да ко-еволуција националних армија и индустријске производње има много паралела у културној сфери. Примери су изражена хијерархија, организација базирана на сату, де-индивидуација.

Посебна пажња је посвећена модерном концепту времена, оног времена који се мери сатом. Христић се слаже са теоретичарима који истичу да такво време у модерно доба постаје основа не само организације индустријске производње, него и друштвене сфере, тј. културе. Иако се у литератури често наводе отуђујући аспекти тог процеса, има и позитивнијих погледа на комодификацију времена у капиталистичком систему производње. Према аутору, „Индивидуалитет је омогућен и начињен комуникабилним кроз изборе у алокацији времена. Ово је слобода, а не ограничење.“ (стр. 31). Ово је један од примера где се види како аутор настоји да дође до рафиниранije анализе материје уместо заступања традиционалних теоријских позиција.

Схватање историјског прогреса је такође од значаја за разумевање трансформације у модерну еру. Аутор наводи да је прогрес мерен у напретку зна-

ња, негде до 18. века, а тек од тада све више у новим материјалним добрима. Једна од манифестација тог процеса се може видети и у секуларизацији. Бог се све чешће приказује као пасивни агенс, док је људима остављено да изврше 'мисију' прогреса ка све потпунијем материјалном благостању. Идеја прогреса се посматра и из културног аспекта. Карактеристично за модерну еру је и веровање да је рационалним путем могуће доћи до транс-историјских, универзалних истина. Овде се налази и краћа дискусија о концепту научног метода и веровању у (неограничени) прогрес у знању.

Коришћење Дарвинове еволуционе теорије у друштвеној теорији капитализма заузима значајно место у монографији. Аутор разматра различите рамификације 'социјалног дарвинизма', као што је, на пример, Спенсерово противљење пружању помоћи сиромашнима. Истиче се како се еволуциона теорија користи као средство дистанцирања припадника доминантне западне културе од 'других' (подређених, примитивних), третирајући их као недорасле, остале на нивоу испод нивоа одраслог Европљанина. Аутор истиче како је 'употреба' еволуционе теорије ипак направила тежак прелаз од идолатрије конкуренције, 'опстанка најспособнијих', диференцирања примитивних и напредних култура, блатантног расизма,

и генерално од афирмације постојеће социјалне хијерархије као 'природног' поретка ствари, до увиђања улоге сарадње у процесу адаптације.

Занимљиви нови поглед на феномен јукстапозиције напредног и примитивног аутор даје уз помоћ теорије о капитализму као глобалном систему. Насупрот 'модернистичком' схватању, где се 'неразвијена' култура сматра као позиционирана уназад на временској скали цивилизованости, и која одатле треба да крене и стигне напредни свет, центар и периферија се разумевају као комплементарни елементи јединственог, светског система. На пример, изградња колонијалних империја има економску логику у тражењу 'нових периферија' са јефтиним радном снагом. Следи да 'примитивне' културе са традиционалним социјалним односима, који омогућавају опстанак радне снаге са много мањом платом него што је потребно (западном) урбаном пролетаријату, имају фундаменталну улогу у савременом систему светске економије. 'Примитивна' култура дакле није аберација коју точак историје поправља, него есенцијални део глобалног економског система.

У поглављу о позитивизму, аутор даје анализу и амбициозну критику Марксове теорије о опадајућој профитној стопи.

Говорећи о неоправданом супротстављању материјализма и културе, аутор се користи идејама Макса Вебера. Прецизније, супротставља се веберијанска културолошка анализа и марксистичко истицање економских аспеката. Аутор наводи и савременије марксисте који тој дивизији прилазе са флексибилнијег становишта, наглашавајући значај и објективног и субјективног.

Аутор посебну пажњу посвећује и Гелнеровим идејама о диференцирању ‘високе’ (формализоване, стандардизоване, професионално генерисане) и ‘ниске’ културе, где се прва јавља са модернизацијом, а друга полако ишчезава и претвара се у фолклор. Иако је на глобалном нивоу видљива конвергенција ‘високих култура’, крајњи резултат, наизглед, не мора бити у комплетној хомогенизацији. Са друге стране, фолк-култура перзистира у трансформисаном облику, и служи као извор идентитета (и даје садржај национализму, на пример).

У том контексту, аутор наводи како се ‘село’ јавља у новој улози, као носилац и извор ‘аутентичне’ културе, као мост ка далекој прошлости нације. У ‘високој култури’, са друге стране, јавља се ‘херојски уметник’ у чијем је домену културна продукција. Култура у модерној ери више није израз начина живота, него објекат сврсисходне активности. Ова теза се елабо-

рира у неколико поглавља где се говори о сликарству и вајарству, књижевности, позоришту, историји, архитектури и урбанизму.

Посебно је интересантан приказ покушаја ‘рационалног’ урбанизма на основама социјалног дарвинизма и индустријализма, као што је Пулманов ‘планирани град’ за запослене у његовим компанијама. Једна од идеја у основи таквих настојања је да се на основама индустријске логике, и актуелних схватања о култури радничке класе, она ‘поправи’ у моралном и интелектуалном смислу уз помоћ архитектуре и урбаног планирања. Такви пројекти, из данашње перспективе очекивано, се нису показали као успешни, али сведоче како архитект и планер града постају дизајнери социјалног контекста и имплицитног наметања културних вредности.

У поглављу о култури и потрошњи полази се од тезе да капиталистичка производња више нема за циљ да се задовоље ‘природне’ потребе, него и да се стварају нове потребе да би се оправдали нови циклуси производње. Овде се Маркс и Гелнер критикују као представници ‘пасивног модела културне потрошње’. Христић подржава виђење да ‘фолк култура’ перзистира, често у опозицији ка ‘високој’ култури, често као основ регионалних идентитета, и насупрот очекиваној хомогенизацији у оквиру националне

културе (што се види на примеру језичких дијалеката). Тако се, на пример, средства културне хомогенизације претварају у средства за одржање локалних идентитета и 'фолк културе' (на пр. штампа на регионалним дијалектима).

Рад Франкфуртске школе се анализира у поглављу о пасивној потрошњи и 'индустрији културе'. Аутор помиње њихову познату критику популарне културе, и став о деструкцији креативности када културна продукција постаје аналогна индустријској производњи.

Са друге стране, аутор дискутује могућност активне културне потрошње. Христић се сврстава са ауторима који сматрају да потрошња ипак може бити акт само-потврђивања и идентитета (на пример, избегавање продукта са генетски модификованом храном). На тај начин свакодневне одлуке о потрошњи (културних и других добара) добијају и политички значај.

Финално поглавље о односу субјективног односно културног, и материјалног односно објективног нам доноси балансирану дискусију о (делимичној) независности културне сфере од материјалног, и избегавање једноставних дихотомија. Анализирају се аутори који заступају став да култура модернитета, иако продукт капиталистичке трансформације, може да поприми сасвим неза-

висне, субверзивне карактеристике.

Знатан део овог поглавља преставља анализа идеја теоретичара Сакајаи о 'постмодерном отпору'. Христић Сакајеву 'трансформацију свесности' сматра заправо прихватањем сопствене ситуације (тј., не-отпора; „истински лажна свест“). Крајњи исход пост-модернизма, према Христићу, је да он остаје утврђен у модернистичкој визији прогреса у култури социјалних и економских односа.

Христићева монографија представља значајан допринос друштвеној теорији, посебно разумевању укореењености културне продукције у историјски и социјално-економски контекст. Стога је за очекивати да ће ова публикација побудити интересовање социолога, политиколога, и других дисциплина које се баве том проблематиком.

Аутор показује екстензивно познавање литературе из социологије, политикологије, друштвене теорије, филозофије науке, историје уметности. Такав широки приступ је вероватно и неопходан, јер је литература на тему трансформације друштвено-економских формација и културе заиста обимна.

Књига је написана компетентним академским стилем, који је међутим, понекад прилично кондензован, због чега читање захтева добру концентрацију. Аутор би добро учинио да је део концизности жртвовао

за мало више поступности и методичности у изношењу аргумената.

Експлицитнијим повезивањем појединачних теза (и поглавља) и аргумената би се добио питкији и читљивији текст, а вероватно и привукла шира публика. Ипак, чињеница да је књига писана на енглеском језику ће јој омогућити приступ ширем и захтевнијем аудиторијуму него што је то уобичајено случај.

